E/4651

ÁLLATKINZÁS

ÉS

ÁLLATVÉDELEM.

IRTA

THEWREWK ÁRPÁD.

BUDAPEST.

FRANKLIN-TÁRSULAT KÖNYVNYOMDÁJA.

1887.

ÁLLATKINZÁS

ÉS

ÁLLATVÉDELEM.

IRTA

THEWREWK ÁRPÁD.

BUDAPEST.

FRANKLIN-TÁRSULAT KÖNYVNYOMDÁJA.

1887.

Dr BALLAGI GÉZA.

«A kegyetlenség, mint a fene-vadak természeti tulajdonsága, az ember nevét viselő lényhez nem méltó.»

«Állatot, mely minket nem bánt, bántani szivtelenség.»

«Hasznos állatot rosz bánásmódban részesíteni s ez által egészségét, erejét, épségét, jóllétét csökkenteni fogyasztani, tönkre tenni: nemcsak *szivtelen*, hanem *esztelen* cselekedet is, minthogy nem csak rút hálátlansággal viszonozzuk az állatnak nekünk tett hasznos szolgálatait, hanem állatunknak rontása által minnenmagunknak kárt is okozunk.»

«Hogy az *ember*kinzó az *állat*kinzónak szakasztott mása azt a mindennapi tapasztalás bizonyítja. Az állatkinzó rosszul tartja és nyúzza munkás állatát s azon van, hogy föntartása neki mennél kevesebbe kerüljön; az emberkinzó szűken tartja és nyúzza munkásait s arra törekszik, hogy ezek neki mennél kevesebb költségbe kerüljenek; — az állatkinzó tulterheli állatát, hogy ezt mennél gyökeresebben kihasználhassa; az emberkinzó tulterheli munkásait, hogy erejoket, képességoket mennél inkább kihasználhassa; — az állatkinzó nem bánja, ha állata nem győzi a terhet, ha kidül a hámból, hiszen van még elég állat a világon olcsó pénzért; az emberkinzó nem bánja, ha emberei a munkaterhet nem győzik, ha idő előtt kidőlnek, hiszen van kereset nélküli, éhező s ennélfogva a legterhesb munkára is olcsón vállalkozni kényszerülő szegény ember még elég a világon! — Az állatkinzó és emberkinzó közti párhuzam, ime, tökéletes!»

Thewrewk Árpád.

«Da aber das Thier, welches seinen Schmerz lautlos eingesargt im Herzen tragt, — nicht sprechen kann, so ziemt es dem Menschen, für dasselbe zu reden, laut und weithin hörbar. Denn die Stimme des Einzelnen, sei sie auch noch so schwach, wird mächtig, sobald sie die Wahrheit zu verkünden hat.»

«*Über die moralischen und praktischen Grundelemente der Thierschutzbestrebung. Von Ferdinand Laban.*» L. a 18. lapon.

E

tanulmányomat

legeslegjelesb tanítványomnak

KERNTLER JENŐ-NEK

ajánlom.

Az ajánlás célja

e jeles eszü, példás viseletü és kitünő szorgalmu tanulót

arra ösztönözni,

hogy iskolai pályáján ezentul is példás viseletü és

kitünő szorgalmu maradjon

mindvégig.

ALLATKÍNZÁS ÉS ÁLLATVÉDELEM.

«Warum hat man längst bemerkt, dass Kindergrausamkeit gegen Thiere eine gegen Menschen weissage?»

Jean Paul.

«Sage mir, wie du mit den Thieren umgehst, so will ich dir sagen, wer du bist.»

Emil Knodt, Pfarrer.

«Nekünk el kell vinnünk a szeretet, az irga'om eszméit a család tűzhelyéhez és be az *iskolába;* be kell vinnünk oda az *állatvédelem* eszméjét is.»

Herman Otto.

I. ANGOLORSZAGBAN.

Hogarth Vilmos, a világhirü angol festő és rézmetsző, kinek komiko-satirikus ecsete a szivet és lelket egyaránt gyönyörködteti s meghatja, «The four stages of cruelty» («A kegyetlenségnek négy fokozata») cím alatt négy rézmetszetet alkotott, melyekkel kivált az alsóbb néposztályok erkölcsi javitására és nemesitésére célzott. — Hogy e képeknek, melyek az Angolországban akkortájt főleg az alsóbb néposztályoktól úton-utfélen gyakorolt állatkínzás ellen irányozvák, mennél nagyobb elterjedések legyen, fametszetekben is árultatta azokat a művész egy-egy penny-ért (fillérért). — «A lenyomatok (— irja maga *Hogarth* e képek kiadásakor —) tőlem ama reményben adattak el, hogy némileg enyhithetem az állatokkal való barbár bánásmódot, mely fővárosunknak* utcáit minden érző szivü embernek oly utálatosokká teszi. Ha lenyomataim megteendik hatásukat és a kegyetlenség tovahaladását megakadályozandják: e metszetek alkotásaira buszkébb leszek, mint hogyha Rafael-nak Carton-jait rajzoltam volna.»**

«A kegyetlenség első foka» («First stage of cruelty») a hősnek ifjúságából ábrázol egy jelenetet. A leggonoszabb hajlamokat elárulo állatkínzással foglalkozik az illető. A kínzásnak különös nemét gondolta ki, mely a lehető-legnagyobb s egyszersmind a lehetőleg leglassabban ölő fájdalmat okozza. Hősünk ugyanis nyilat szúr egy ebnek bélcsatornájába! — E borzasztó míveletnél két hasonló korú és hasonló szőrű fiú van segítségére, kik közöl az egyik az eb nyakára tekert kötelet, a másik az ebnek egyik elölábát fogja. — Figyelemreméltó dolog, hogy a rongyokba öltözött hősnek jobb karján «*S. G.*» olvasható, a mi azt jelenti, hogy

* London-t érti, a hol 1697. november 10. született.

** Ezeket I. Károly angol király vette meg. — E cartonok, melyek, mint a nagy művésznek legtökéletesb alkotásai, a «British Museum» legnagyobb műkincseihez tartoznak, az új-szövetségből hét történetet ábrázolnak.

hősünk a *S. Giles*-i szegényiskolának («Charity school») a növendéke! — Milyen lehetett Hogarth idejében az angol szegényiskolákban a nevelés!

A három elveteműltön kívül a hely szinén két jószivű ifjat is látunk, kik közől az egyik kalácscsal kinálja meg a fiatal szörnyeteget, ha a kínzással fölhagy; de ez rá sem hederít. Vérszomja nagyobb, mint étvágya! — A másik jóindulatu fiú hősünket a falra rajzolja, a mint akasztófán lóg, és alája e nevet irja: «Tom (= Tamás) Nero», a mivel azt adja a fiatal állatkínzónak tudtára, hogy nerói kegyetlenségeért egykor az akasztófán fog lakolni.

Tom Nero-nak játszótársai mesterökhöz méltók iparkodnak lenni. A mögötte levő két fiú közől az egyik egy kendericének vagy vörösbegynek szemét kötőtűvel szúrja ki, míg a másik, ki égő fáklyát tart kezében, a szegény állat kínját kedvteléssel nézi. — Oldalt egy másik botrányos jelenet szemléletében nyolc kisebb-nagyobb gyermek gyönyörködik. Egy fiú ugyanis két macskát, melyeknek farkára kötelet kötött, úgy kínoz, hogy, átvetvén a kötelet egy cégéres karfán, a levegőben fejökkel lefelé lógó szegény állatokat ismételten majd fölhúzza, majd leereszti, minek következtében az ingásba hozott macskák egymáshoz ütődve egymást marcangolják.*

A háttérben balfelül álló ház padlásának egyik ablakánál két fiút látunk, kik egy macskát, miután rá két fölfütt hólyagot kötöttek, szélnek eresztenek.

Az előtérben a reményteljes ifjúság szintén állatkínzásban gyönyörködik. Három fiúnak ugyanis az úgynevezett kakasdobás (throwing at cocks) nyújt nemes szórakozást. Egy negyedik fiú bulldog-ot macskára uszítván gyönyörködik viadalukban. A kutya a macskát annyira meg-megharapta, hogy ennek a bele már kilóg: mindazonáltal még mindig vitézül védi magát a macska, úgy hogy az eb a párbaj maradandó emlékeül aligha szemevilágától nem lesz megfosztva.

Van végre az első rézmetszeten Tom Nero-nak még egy szellemrokona, ki egy ebet azzal gyötör, hogy farkára egy nagy és nehéz csontot köt. S, ime, a hű eb a gyötrésében gyönyörködő fiúnak a kezét nyalja!

Ama kegyetlen hajlamok, melyek az első acélmetszeten Tom Nero-nál napfényre kerültek, a második acélmetszeten («Second stage of cruelty» = «A kegyetlenség második foka») a férfiuvá lettnél fejlődésnek indultak. Tom Nero bérkocsis lett s mint ilyen kivált szegény lovának kínzásában keresi s találja örömét. — A kiéheztetett s minden erejéből kifogyott ló összerogyott, miután a kocsit, melybe fogva van, feldöntötte és jobb előlábát eltörte vala. — Tom Nero e baleset miatti dühében az ostor nyelével agyba-főbe veri a szegény párát. Hogy a ló már kimúlófélben van, azt szemében csillogó könyeiből következtethetni; a művésznek nyil-

* A Lichtenberg-Kottenkamp-féle magyarázat így szól: «Sie haben zwei Katzen an einem freistehenden Pfahle, in der Luft schwebend, mit dem Schwanze festgebunden, so dass die beiden Thiere bis zur Erschöpfung mit einander kämpfen müssen.» — Hogy az én értelmezésem szabatosabb, arról az acélmetszet e részletének figyelmes megtekintése mindenkit meg fog győzni.

ván tudomására jutott, hogy némely állat (például a ló, a szarvas stb.) könyezni kezd, midőn halálosan zaklatják, gyötrik, kínozzák.* — Egyébiránt a kemény szívű kocsis nem fog büntetlenül maradni, minthogy az ő vigyázatlansága miatt felfordult kocsiban négy ügyvéd ült, kiket neki a Westminster-be a törvényszéki ülésre kellett volna vinnie. Egy valaki (talán utcabiztos) föl is jegyzi a kocsi számát (Nr. 21) és a kocsis nevét (Tom Nero), hogy följelenthesse a dolgot. Tom Nero jól tudja, hogy a följelentés esetében pénzbirságra fog itéltetni; nyilván e tudat hozta őt annyira haragba, melyet másnak hiányában lován tölt ki. — A főcsoportnak megfelelő többi részletek közől csak egyet említek meg itt, azt t. i., mely egy durva lelkű embert láttat, ki egy juhot, habár ennek már a száján jő ki a bele, botjával könyörtelenül ütlegel.

A harmadik rézmetszet címe ez: «A tetőpontra ért kegyetlenség» («Cruelty in perfection»). — A kegyetlenségre való hajlam, mely elejénte csak állat ellen irányúlt, most már embert is célba vesz és gyilkossággal végződik. Tom Nero ugyanis föllhagyva kocsis-mesterségével utonálló (highwayman) lett, a mit a felsőkabátja belső zsebéből kilátszó pisztoly azonnal elárúl. Azért csapott föl útonállónak, hogy láthasson vért folyni, hogy a mint ifjúságában állatok kínzásában gyönyörködött, élemedett korában** emberek kínjában gyönyörködhessék. — Lássuk a harmadik rézmetszetet közelebbről! — Az előtérben egy kegyetlenül meggyilkolt leány fekszik; torka majdnem egészen keresztül van vágva. Tom Nero a gyilkosa. Tetten kapták. A cselekvés helye és ideje fokozza a borzadalmat. A gaztett színhelye ugyanis egy temető, a mit két sirkő bizonyít, melyek egyikén egy halálfő alatt ez olvasható: «Itt nyugszik teste» («Here lieth the body»). Hogy éj van, azt a lámpa, melyet a temető keritésén kívül álló férfi tart, azt a hold az égen, továbbá a gonosztevő felé röpülő bagoly és denevér, végre maga a toronyóra is jelenti, melynek mutatója az egyesen van. — Midőn a tetten kapott gonosztevőt kimotozták, egy levelet találtak nála, melynek címe a következő: «Nero Tamásnak Pahnban.» («To Ths. Nero at Pahn».) Az angolul irt levél, mely, mint címe elárulja, a gyilkoshoz van intézve, magyar fordításban így szól: «Kedves Tommy! Asszonyom iránt a legjobb nő volt, és lelkiismeretem arcomba hajtja a vért, valahányszor arra gondolok, hogy őt megkárosítsam; mégis el vagyok határozva testemet-lelkemet kockáztatni, hogy akaratodat teljesítsem. Ne mulaszd el tehát a megbeszélt találkozást; mert mindent elviszek magammal, a mire csak szert tehetek. Most ne többet! Holtomig a tied maradok. Gill Anna.» — E levélből, melynek eredeti angol szövege a rézmetszeten jól olvasható, ime kiderül, hogy Tom Nero egy Gill Anna nevű szobaleányt, ki a háttérben álló kétemeletes házban

* L. *Shakespeare*: «*A mint nektek tetszik*» II. felv. 1. jel.

** Tom Nero, ki a második rézmetszeten hosszú hajat visel, a harmadik rézmetszeten már egészen kopasz. A művész ezzel nyilván azt akarja tudtunkra adni, hogy most már vén gazemberrel van dolgunk. A Lichtenberg-Kottenkamp-féle magyarázat Tom Nero kopaszságát nem figyelte meg.

szolgált vala, házassági igérettel hitegetve ama különféle drágaságok elorzására birta, melyek az acélmetszeten az előtérben a földön elszórva hevernek. Különösen szembeötlő két imádságos könyv, melyek egyike egy szekrénykéből majdnem egészen kilátszik és e címet viseli: «Common prayer» (anglikán imakönyv); a másik nyitott könyv, melynek egyik lapja üres, másikán pedig ez áll: «Isten óvjon gyilkosságtól» («God beware against murder»).

Hogy Tom Nero nem egy ütéssel vetett véget a szobaleány életének, hanem hogy őt kegyetlenkedve lassan ölte meg, azt a szerencsétlen áldozatnak majdnem egészen keresztülvágott keze, melylyel magát megtámadója ellen védelmezi vala, eléggé bizonyítja. Ismételt jajkiáltásai a szomszéd ház lakóit oda csődítették, kik azonban csak akkor érkeznek, mikor a leány már halva fekszik, de mégis még elég jókor, hogy megfogják a gyilkost, ki, hogy magát kezeik közől kiszabadítsa, egyik — most már a földön fekvő — pisztolyát elsütötte volt, a nélkül hogy valakit talált volna. A gonosztevőnek keze célzáskor nyilván reszketett. Másik — felsőkabátjának zsebéből kilátszó — pisztolyát már ki nem lőhette, minthogy a botokkal és vasvillákkal fölfegyverzettek az első sikertelen lövés után tüstént megragadták karjait és hátrakötötték, hogy minden ellenállást lehetetlenné tegyenek. Tom Nero arcáról borzadalom és kétségbeesés tükrődzik vissza. Azok között, kik a jajkiáltásra elősiettek, a meggyilkolt leánynak könyező atyja is látható.

A negyedik s utolsó rézmetszet címe: «Reward of cruelty» vagyis: «A kegyetlenség díja.»

Tom Neró-t, a gyilkost, halálra ítélték. Akasztófán lehelte ki állat- s emberkínzó undok lelkét. Holt testét, mint kivégzett gonosztevőét, a londoni orvosi boncoló-intézetnek küldték meg. A negyedik rézmetszet a tetem boncolását tárja szemünk elé. Az akasztófakötél még rajta van a nyakán. A prosector, ki jobbjában boncolókést tart, baljával Tom Nero beleit rántja ki, segédje egyik szemét szúrja ki, mialatt egy orvosnövendék lábán tesz boncoló-kisérleteket. Tom Neró-nak szivét, mely a boncoló-terem padolatán hever, egy eb falja.* — Mily jellemző dolog az, hogy most eb faldossa mintegy kegyetlen megtorlásul annak a szivét, ki az első rézmetszeten épen eben követett el irtóztató kegyetlenséget!

Ez, ime, Hogarth-nak ama négy egymással szorosan összefüggő és művészi egészet alkotó rézmetszete, melyek egy kegyetlen szívű ifjúnak *állatkínzással* kezdődő és *emberkínzással* s *emberöléssel* végződő életpályáját erőteljes vonásokkal állítván szemeink elé, erkölcsi hatásukat illetőleg többet érnek állatkínzás elleni száraz értekezéseknek egy egész tucatánál.

A mit Horatius «Levelei» I. könyvének második levelében Homeros-ról

* A Lichtenberg-Kottenkamp-féle magyarázat szerint a kutya csak nyalogatja («beleckt») Tom Neró-nak szivét. Erre nézve nem értek egyet a különben jeles magyarázattal. Ha Hogarth azt akarta volna tudtunkra adni, hogy a kutya csak nyalogatja Tom Neró-nak szivét, akkor nem láttatta volna a kutyának fogait és nem tüntette volna föl a kutyát úgy, a mint épen Tom Neró-nak szivébe harap.

mond, hogy t. i. a philosophusoknál sokkal világosabban és jobban tanítja azt, hogy mi szép, mi rút, vagyis:

«Qui quid sit pulchrum, quid turpe, quid utile, quid non,
Planius ac melius Chrysippo et Crantore dicit»:

ugyanaz Hogarth-nak e négy rézmetszetére is vajmi jól illik, mint a melyek száraz erkölcsi beszédeknél szintén sokkal világosabban és jobban tárják szemeink elé a kegyetlenség rutságát és vészes következményeit.

Valóban, Hogarth-nak e négy rézmetszete minden cifra beszédnél hathatósabban tanítja azt, hogy az állatkínzástól csak egy lépés van az emberkínzáshoz, hogy az állatnyúzóból utóbb embernyúzó, sőt még gyilkos is válhatik s hogy ennélfogva, ha azt akarjuk, hogy az ember a maga embertársát ne kínozza, oda kell hatnunk, hogy az állatok kínzása megszünjék.

De valjon e négy rézmetszet enyhítette-e Angolországban úgy, a mint maga Hogarth óhajtotta, az állatokkal való barbár bánásmódot és megakadályozta-e csakugyan a kegyetlenség tovahaladását? — A művésznek ez óhaja oly nagy mértékben teljesült, a mily mértékben e nemes óhajnak teljesülését nem is reménylette!

Az eszme, melynek Hogarth négy rézmetszete művészi testet adott, az angol nép között oly hódításokat tett, melyek majdnem csodával határosak. — Ha Hogarth ma sirjából föltámadna, a közérzést és gondolkodást illetőleg roppant változást találna, teljes átalakulást látna Angolországban! — Mily nagy volna Hogarthnak, az angol nép e nagy nevelőjének, az öröme, ha látná, hogy a kegyetlenség vérlázító jeleneteinek művészi előadása nem csak célját nem tévesztette, hanem oly diadalt aratott, a milyet még álmodni sem merhetett! — Az angol nép, mely Hogarth idejében az állatok ellen annyi kegyetlenségre való hajlamot mutatott, Hogarth-nak az állatkínzás ellen irányzott művészi rajzai *nevelő* hatása következtében ki kezdett vetkezni az állatkínzásban gyönyörködő érzelmekből és szelidebb erkölcsöket öltött. — Hogy ez átváltozás aránylag oly gyorsan ment végbe, az Hogarth egyik búzgó követőjének, t. i. Martin-nak az érdeme. E nemes érzésű férfiú hévvel karolta föl a Hogarth-féle rézmetszetekben letett állatvédő eszmét és a parliamentben az állatkínzás ellen nyiltan kikelt, a mi neki, minthogy az angol népmulatságok részben épen állatkínzásból (t. i. kakas-, kutya-, borz-viadalból, stb.) állottak, sok ellenséget szerzett, kik nemes törekvését nevetségessé iparkodtak tenni. De őt semmisem tántoríthatta el attól, hogy minden parliamenti gyülésben újra meg újra föl ne szólaljon az állatokkal való kegyetlen bánásmód ellen. Férfias kitartása célhoz vezetett, a mennyiben a parliament végre magáévá tette azt az ügyet, melynek érdekében az állatvédelem nagy apostola, Hogarth, az illető műrajzokat alkotta vala, és az állatkínzás megakadályozása végett üdvös törvényeket hozott. Az 1849. évben hozott állatvédő törvény második szakasza így szól: «A ki, — bárki legyen is az, — kegyetlenül megüt, túlhajt, kínoz valamely állatot vagy roszul bánik vele, avagy mást arra indít, öt fontig terjedhető pénzbüntetéssel büntettetik minden egyes esetben.» — Ugyan-e törvény harmadik

szakasza igy szól: «A ki helyiséget ad pénzért azon célból, hogy ott bika-, medve-, borz-, kutya-, kakasviadalok tartassanak, vagy ily célra más állatok használtatnak föl; úgy szintén a ki az ily viadalokat bármily tekintetben is elősegíti, öt fontig terjedhető pénzbüntetéssel büntettetik.» — Az említett törvény tizenkettedik szakasza igy szól: «A ki valamely állatot úgy kötöz össze, úgy rak kocsira vagy úgy visz a vállán, hogy ezzel az állatnak szükségtelen fájdalmat okoz, első izben három s minden további esetben öt fontig terjedhető pénzbüntetéssel sújtatik.» — Az 1854. évben hozott törvénynek egyik szakasza megtiltja a kutyáknak teherhordásra való alkalmazását. Az 1871. évben hozott törvénynek egyik fejezete szintén különösen a kutyákat veszi ótalmába, stb. — Hogy pedig e törvényeknek pontos megtartását Angolországban a törvény őrei követelik is s hogy kérlelhetetlen szigorral büntetik azokat, kik az állatokkal kegyetlenül bánnak s kínzásukban gyönyörködnek: arról bizonyságot tesz a John Colam-tól, a «royal society for the prevention of cruelty to animals» («az állatokkal való kegyetlen bánásmódnak megakadályozása végett alakult királyi társaság») titkárától, kiadott «Cruelty to animals» («Állatkínzás») című vastag kötetke, melynek több mint kétszáz lapja csakis az állatvédő törvények elleni vétségek ügyében hozott birói itéleteket tartalmazza.

Ugyane vastag kötetkéből arról is meggyőződünk, hogy Hogarth-nak az angol nép erkölcsi javítására és nemesítésére célzó műrajzai annyira megnyerték az állatvédelem eszméjének az angol nemzetet, hogy e tekintetben vele mai nap semmiféle más nemzet nem mérközhetik! — Az állatkínzás megakadályozása végett alakult nagy társaságnak élén mint «legfőbb védnök» maga a királyné áll. Utána jő a védnökök egész sora: a walesi herceg nejével, az edinburgi herceg nejével, sok Royal Highness (királyi fenség), Duke (herceg), Marquess (határőrgróf) és Marchioness (marquise), Earl (gróf), Countess (grófnő), Baroness (bárónő) és Lady (urnő). A társulat elnöke the right. hon. lord Aberdare; alelnöke huszonegy van, kiknek élén Lucien Bonaparte áll. (L. dr. Végh Arthur-nak «Az állatvédelem az angoloknál» című közleményét «Az állatok védelme. Szerkeszti Herman Ottó. Budapest 1883.» című könyvecskének 71—76. lapján.)

Mily nagy, ime, a különbség az állatokkal való bánásmódot illetőleg a XIX. századbeli angol nép és a Hogarth-időbeli között! — Az állatkínzó Albion állatvédő lett, s ezt első sorban Hogarth-nak köszönheti, úgy hogy e művészt méltán tekinthetni az angol nép egyik legnagyobb nevelőjének, pædagógusának. E dicsőségre Hogarth, ha élne, valóban büszkébb lehetne, mint hogyha (a művész saját szavaival élve) «Rafael-nak Carton-jait rajzolta volna»!

II. NÉMETORSZÁGBAN.

A lángész műalkotásai nem csak egy nemzetéi, hanem az egész művelt világéi levén, természetesen Hogarth remekei sem maradtak kizárólag az angol

népéi, hanem más nemzetek is merítettek utóbb æsthetikai gyönvort és erkölcsi hasznot belőlük. — Hogy Hogarth — hazáján kívül — főleg Németországban lett annyira népszerű s talált oly nagy visszhangra, az Lichtenberg-nek érdeme. E hírneves német iró ugyanis Hogarth-nak műremekeit, melyekkel Angolországban való tartózkodásakor ismerkedett volt meg, különös tanulmánynak tárgyává tette. E tanulmány eredménye egy nagyobb, — «Erklärungen der Hogarthischen Kupferstiche» című — munka, mely Göttingá-ban 1794—1807. látott napvilágot. E valóságos mestermű által Hogarth a legismertebb, legünnepeltebb és legkedveltebb művészek egyike lett Németországban. De midőn a németek Lichtenberg remek magyarázatainak segítségével a Hogarth-féle rézmetszetek legelrejtettebb titkaiba is behatoltak, egyúttal az angol művésznek erkölcsi irányú eszméivel s névszerint az állatkínzás elleni művészi törekvéseivel is megismerkedtek, a mely nemes törekvések idővel mindig több és több pártolóra találtak Németországban.

Hogy Hogarth-nak a kínzott állatvilág védelmére kelő rajzai mily nagy mértékben tették meg erkölcsszelidítő, szívnemesítő, egy szóval nevelő hatásukat a német népre is, arról tanúbizonyságot tesznek egyrészt ama törvények és rendszabályok, melyek azóta Németországban az állatkínzás ellen életbe léptek, másrészt pedig amaz irodalmi termékek, melyek azóta egyenesen az állatok védelmére irattak.

Az állatkínzás ellen hozott törvényeket és rendszabályokat mellőzvén, csak a berlini városi hatóságnak ama közérdekű rendeletét említem itt fel, melyre vonatkozólag Herman Ottó «Az állatok védelme» című könyvecskéjének 66—67. lapján ezt írja: «Ezelőtt vagy huszonöt évvel Berlin-ben néhány lelkes, jószivü iró hadat üzent a borjúgúzsnak s kivitte, hogy a hatóság a borjúknak ketrecekben való szállitását rendelte el. Berlin tisztelt mészárosai nem csak zúgolódtak, hanem *karallt* is ütöttek. De a hatóság nem tágitott, s mi történt? Két év múlva a mészárosok díszküldöttséget menesztettek a kezdeményező irókhoz, bocsánatot kértek s hálálkodtak, mert megérezték, hogy a ketrec-szekereken szállított borjúk után bevételok egy teljes harmadrészszel növekedett.» (A vidékről gúzsbakötve szállított egy-egy borjúnak súlyvesztesége ugyanis 1—3 kilo között ingadozik.)

Érdekesnek tartom itt egyúttal fölemliteni, hogy a német iskola-hatóságok is tesznek már az állatkínzást illetőleg imitt-amott óvóintézkedéseket. Például a szász nagyhercegség népiskoláiban az 1875. március 20. kelt rendeletnél fogva az állatkínzás (Thierquälerei) és farongálás (Baumfrevel) vétségeiért is testi-büntetés (körperliche Züchtigung) alkalmaztatik; — a hessen-i népiskolákban is testibüntetésben részesül (egy 1876. március 31. kelt miniszteri rendeletnél fogva) az a tanuló, ki állatot kínoz vagy fát rongál.

Az állatkínzás ellen szóló németországi irodalmi termékek közől névszerint emlitendők: 1. «Pfennigbilder von Wilhelm Gail. München. 1847.» — II. «Aus der Thierwelt. Für Kinder. Mit sehr vielen Abbildungen. Neu-Ruppin.» E könyvecs-

kében amaz elbeszélések, melyeknek kitűzött céljok a gyermekeket arra inteni, hogy az állatokkal jól bánjanak, ne kegyetlenül, a következők: 1. «Rache und Reue eines Elefanten.» Ez mindjárt e szavakkal kezdődik: «Wie betrübend ist es, dass manche Menschen ihre Freude daran haben, die Thiere zu quälen, die unser himmlischer Vater zum Dienste der Menschen geschaffen hat. Möchten doch alle unsere Leser Schonung gegen die Thiere üben und sich nie eine Grausamkeit gegen dieselben zu Schulden kommen lassen». («Mily megszomorító az, hogy némely embernek kedve telik az állatok kínzásában, melyeket mennyei atyánk az emberek szolgálatára teremtett. Vajha minden olvasónk az állatokkal kiméletesen bánnék és sohase követne el rajtok kegyetlenséget.») 2. «Wunderbare Vogelnester.» E leirás e szavakkal végződik: «Sie (die Nester) sind mit vieler Mühe und Emsigkeit von den kleinen Vögeln verfertigt, um ihre Eier hineinzulegen und ihre Jungen auszubrüten und sie zu erziehen. Deshalb wollte ich meine jungen Leser, die Knaben besonders, aufmerksam machen, wie sündhaft es sei, diese Nester aufzusuchen und sie zu stehlen. Wenn ihr Gott fürchtet, so werdet ihr ein solches Unrecht nicht begehen und die Vögel so betrüben.» («Azokat a fészkeket a kis madarak nagy fáradsággal és szorgalommal készítették, hogy tojásaikat beléjök rakják és fiaikat kiköltsék és fölneveljék. Azért szeretném fiatal olvasóimat, kivált a fiúkat, arra figyelmeztetni, hogy mily bűnös tett az, ha valaki fészkeiket fölkeresi s elorozza. Ha Istentől féltek, akkor nem fogtok ily igazságtalanságot elkövetni és a madarakat így megszomorítani.») 3. «Der Leopard.» Ez elbeszélés vége felé ez áll: «Leider gibt es Kinder, deren Natur mit der des Leoparden Aehnlichkeit hat. Wenn ihr seht, dass Knaben nach Katzen und Hunden mit Steinen werfen, den Fliegen und Schmetterlingen die Flügel ausreissen, oder die Thiere auf sonstige Weise quälen, dann tragen jene Knaben das Merkmal des Leoparden an sich — die Grausamkeit. Kann aber ein grausames und liebloses Wesen in den Himmel kommen? Nein, ein solches findet daselbst keinen Eingang.» («Sajnos, vannak gyermekek, kiknek természetok a párducéhoz hasonló. Ha látjátok, hogy fiúk macskákra és kutyákra követ hajigálnak, legyeknek és pillangóknak kitépik szárnyaikat, vagy állatokat más módon kínoznak, akkor ama gyermekek a párduc bélyegét viselik homlokukon, — a kegyetlenséget. De jöhet-e kegyetlen és szeretet nélküli lény a mennyországba? Nem, az olyan oda nem juthat.») 4. «Der alte Mann im Pelzrocke.» Ez elbeszélés ez intéssel végződik: «Wir wollen uns daher hüten, dass wir die Thiere jemals necken oder reizen oder auf sonstige Weise schlecht behandeln. Ich möchte wenigstens nicht, dass ein einziges Thier einen Groll gegen mich hätte oder sich einer Grausamkeit erinnerte, die ich ihm zufügte. — Bedenkt, dass es besonders den Kindern geziemt, freundlich gegen die Thiere zu sein, und ein solches Betragen auch Gott wohlgefallt.» («Óvakodjunk tehát az állatok ingerlésétől, zaklatásától vagy bárminő bántalmazásától. Én legalább nem szeretném, ha egyetlenegy állat is boszut forralna ellenem vagy valamely kegyetlenségre emlékeznék, melyet rajta elkövettem. Gondoljátok meg,

hogy kivált gyermekekhez illik az állatokkal való szelid bánásmód s hogy az ily viselkedés Istennek is kedves.») 5. «Das zahme Rothkelchen» című elbeszélésnek a vége ez: «Hoffentlich werdet ihr stets auf dieselbe Weise handeln, denn merkt es euch, dass ein Kind, welches gegen einen Vogel oder ein sonstiges Thier grausam ist, allmählig dahin gelangen wird, auch gegen seine Mitmenschen hartherzig und grausam zu werden.» («Reménylem, hogy mindig ugyanily módon fogtok cselekedni, mert jegyezzétek meg magatoknak, hogy a mely gyermek madárral vagy más állattal kegyetlenül bánik, lassankint oda jut, hogy embertársai iránt is keményszívű és kegyetlen lesz.»)

Schmid Kristóf-nak is van több (— magyar vagy német irásbeli gyakorlatra nagyon alkalmas —) elbeszélése, melyeknek célja a gyermekeket az állatokkal való szívtelen bánásmódtól elriasztani. Ilyen például «Az éneklő-madarak» (Die Singvögel») című, melyben elmondatik, hogy valamely, a gyümölcsfák egész erdejétől körülvett, falucskában a szülők hiába intették fiaikat, hogy a madarak fészkeit ne bántsák; a fiúk pajkosságból a szülői tilalom dacára is kirabolták és elpusztították azokat, minek következtében a madarak a falú környékét mind elhagyván, madártalan, daltalan, néma lett a gyümölcsös berek, a hol előbb annyi kellemes madárének hallatszott; a kártékony rovarok pedig, melyekkel előbb az éneklő-madarak táplálkozának, annyira elszaporodának, hogy alig termett többé gyümölcs ama fákon, melyeknek ágai azelőtt a sok gyümölcstől görnyedeztek vala. Ime, a madárfészkek oktalan pusztításának a szomorú következménye! — Schmid Kristófnak «A nagy madárfészek» («Das grosse Vogelnest») című elbeszélésében egy keményszívű fiúról van szó, a ki föl-fölkutatta a madárfészkeket s a bennök talált madárfiakat kegyetlenül megölte. Atyja őt ezért sokszor megdorgálta, sőt meg is büntette, de mind hiába! — Egykor néhány röpülni kezdő pintyőkének kiszúrván szemeit gyönyörködött annak látásában, hogy a megvakított madárkák miképen iparkodtak röpülni, a nélkül, hogy tudták volna, merre és hová. A szemök világától kegyetlenül megfosztott madaraknak e hasztalan röpülési kisérletei tetszettek a szívtelennek! — Édes anyja komolyan inté őt, hogy hagyjon föl kegyetlenkedéseivel, mert különben Isten meg fogja őt verni. A gonosz fiú nevetett rajta és folytatta állatkínzásait. — Egy vasárnapon a helyett, hogy templomba ment volna, ismét kiment az erdőbe kegyetlen mesterségét űzni. Ott egy magas tölgyön nagy madárfészket pillantott meg. Azonnal fölmászott a fára, kivette az egyik fiókmadarat és ledobta a földre; már a második után akart nyúlni, de ekkor hirtelen ott termettek az öreg ormadarak, melyek hegyes csőrükkel a fiúnak egyik szemét kivájták. — Schmid-nek »A fecskék» («Die Schwalben») és «A láncos eb» («Der Kettenhund») című elbeszélései is az állatkínzás ellen irvák. Ez utóbbinak tartalma a következő: «Egy vendéglős a szomszéd falúba akart kisérni egy idegen urat, kit a helység iskolájából épen kijött gyermekek körülállván bámúlva néztek. A vendéglős megszabadította láncától házi-ebét, hogy magával vigye. A magát szabadnak érző eb tüstént a gyermekek közé rohanván egyet közülök meghara-

pott. «Meg nem foghatom», mondá ennek láttára a vendéglős, «hogy ez az eb, mely mindeddig soha senkit sem bántott, miért harapta meg e fiút?!» — «Könynyű ennek okát adni», mondá erre egyik szomszédja. «E pajkos fiú ugyanis az ebet, mely láncon levén magát nem védhette, ostorával több ízben fején ütötte. Intettem őt, hogy ezt ne tegye, de kinevetett engem. Az eb a kegyetlen bánásmódot nem felejtette el és, ime, most megboszulta magát.»

A legnevezetesebb németországi irodalmi jelenség az állatkínzás ellen kétségtelenül a következő: «Klagen der Thiere. Zur Beförderung des wahren Thierschutzes der Jugend und dem Volke dargestellt von Emil Knodt, Pfarrer und Mitglied mehrerer Thierschutzvereine. Vierte Auflage. Siebzehntes bis zwanzigstes Tausend. Rudolstadt in Thüringen. Verlag von H. Hartung u. Sohn. 1886.» E másfel ívnyi füzetben az állatokat panaszkodni halljuk az emberek ellen és nem ok nélkül. Halljuk az ebnek, az öreg lónak, a megvakított éneklő-madárnak, a tehénnek, a fészkéből kiűzött madárnak, a pacsirtának, a vándormadárnak, az öreg komondornak, stb. panaszait, sohajait, jajait. — A derék szerző a «Vorwort»-ban («Előszó»-ban) vajmi helyesen mondja, hogy az állatvédő egyesületek csak úgy fognak célt érni, ha az ifjúsághoz (az iskolához) fordúlnak, mert a kié az ifjúság, azé a nép és a jövő. («Wer die Jugend hat, hat das Volk und die Zukunft.») Vajmi igaz a szerzőnek az a megjegyzése is, hogy sok állatkínzásnak nem a roszlelkűség, hanem a gondatlanság, az agg-szokás (Schlendrian) és a belátás hiánya az oka, s hogy ennélfogva az ifjúságnak (az iskolában való) oktatása az állatokkal való bánásmódot illetőleg múlhatatlanúl szükséges. A 23. lapon levő «Végszó» («Schlusswort») a következő: «Und nun, lieber Leser, nachdem du dies alles weisst, legst du nicht deine Hand ans Herz und schwörst es dir, niemals in deinem Leben ein Thier zu quälen, sei es gross oder klein, und auch, wo du kannst und wie du kannst, zu verhindern, dass Thiere von Anderen gequält werden?» («És most, kedves olvasó, miután mindezt tudod, nem teszed-e kezedet szívedre és nem esküszöd-e magadnak azt, hogy sohasem fogsz éltedben állatot kínozni, akár kicsinyt akár nagyot, s hogy, a hol s a miként teheted, meg fogod akadályozni, hogy állatokat mások ne kínozzanak?»)

A «Thierfreund» (Organ des Württemb. Thierschutzvereins, Redacteur Pfarrer Pfäfflin) Knodt füzetéről a többi között így szól: «Das Schriftchen ist in hohem Masse geeignet, das jugendliche Gemüth für die Leiden der Thiere zu erwärmen und für eine schonende Behandlung zu gewinnen. — Wir machen insbesondere die Herren Geistlichen und *Lehrer* auf das Schriftchen aufmerksam.» («Az iratka nagyon alkalmas arra, hogy a fiatal kedélyt az állatok szenvedései iránt föltüzelje s a kiméletes bánásmódot megkedveltesse. Főleg a lelkészeket és tanítókat teszszük az iratkára figyelmesekké.»)

Kühtmann, az állatvédő népszövetség világhírű alapítója, így nyilatkozik Knodt füzetéről: «Wie sehr habe ich mich über das prächtige kleine Buch von Ihnen gefreut! Wie vortrefflich haben Sie den rechten Ton getroffen. Besser hätte

es nicht gemacht werden können. Sicherlich nicht! Es war ein wundervoller Gedanke von Ihnen, all die armen gemisshandelten Geschöpfe selbst zu den *Kindern* und zu dem Volke reden zu lassen. Ich meine daher auch, das Schriftchen müsste allenthalben flotte Verbreitung finden und was ich dazu beitragen kann, soll gewiss geschehen.» («Mennyire megörültem pompás könyvecskéjének! Mily jelesül találta el Ön az igazi hangot! Jobban már nem lehetett volna! Valóban nem! Csodajó gondolat volt az Öntől, hogy a szegény sanyargatott állatok a gyermekekhez és a néphez magok szólanak. Azt vélem tehát, hogy az iratka kapós lesz, s a mit terjesztése ügyében magam tehetek, az bizonyosan meg fog történni.»)

Végül e jeles füzetről még csak annyit, hogy belőle eddig már húszezer példány jelent meg s hogy mostanig legjobban Westfáliá-ban van elterjedve, a hol azt Kühlwetter, iskolaügyi főelnök, *minden* iskolának hivatalosan ajánlotta.

Knodt Emil, e derék plébános, az állatok védelmére több más füzetet is irt, melyek közől minket jelenleg a következő érdekel leginkább: «Die moderne einseitige Pædagogik, eine Hauptfeindin des Thierschutzes. 1882.» («A mai egyoldalu neveles-oktatás, az állatvédelem egyik fő-ellensége.») A hely szűke miatt csak aphoristikus ismertetésére szorítkozom vagyis csak gondolattöredékeket közlök belőle:

A mai kor a kedélyélet rovására egyoldalúan az értelmet műveli.

Az értelemképzés halad, a kedélyművelés hanyatlik.

Mi a fődolog? Az értelem vagy a szív művelése-e? Kétségtelenül a szívé, mert az embernek ez adja meg valódi becsét.

A mint a gondolkodást kell fejleszteni, úgy a kedélyéletet is. Ez utóbbinak elhanyagolása oka annak, hogy mindenfelé annyi durvasággal, kegyetlenséggel és keménysziviiséggel találkozunk az értelmileg művelt osztálynál is.

A szeretetlenség a szülők iránt, a szivtelenség embertársaink iránt, a kegyetlenség a szegény állatok ellen napirenden van! De mi történik ez állapotok javitása céljából?

Keményre főtt tojásból nem lesz többé lágy tojás. Ezért kell a kedély művelését a még lágy szivű iskolás-ifjúságnál megkezdeni.

A mai ifjúság kedélyéletének rendszeres fejlesztésére iskoláink alig fordítanak gondot; már pedig mit várhatunk holmi tizenhárompróbás okosságu («raffinirt gescheidt») szivtelen önző emberektől?

Több szivműveltségre, több erkölcsi érzékre, több jóindúlatra, több könyörületre van a mai kornak szüksége.

A mai pædagógiának Achilles-sarka az, hogy az iskolás-gyermekek kedélyéletével nem sokat törődik, úgy hogy nem csoda, ha a mai tanúló ifjak között annyi a fásult szivű, annyi a kedélytelen, annyi a durva erkölcsü.

Az egyoldalú értelemmüvelés a durvaszivüségnek rendszeres iskolája. («In der einseitigen Verstandesbildung sehen wir die systematische Schule der Herzensverrohung.»)

Az állatokkal való szelíd bánásmódra az iskolának kell a gyermeket tanítni.

A mint az ifjú az állatokkal bánni tanúlt, ugy bánik pajtásaival s általában embertársaival is.

(Ugyanezt Herman Ottó vajmi helyesen ekként mondja: «A mint áll az a tétel, hogy a jó ember, ki megvédelmezi embertársát, megvédi az állatot is, viszont az is áll, hogy a ki az állat iránt érző szívvel viseltetik, embertársa iránt sem fog másképen viseltetni.»)

A legnagyobb gonosztevők ifjúságukban rendszerint szegény állatokon tettek kínzási és ölési előgyakorlatokat.

Az ember és állat iránti könyörületnek zsenge virága nem nő magától. Azt az iskolának ápolnia kell.

A mi végre Peter C. W. «A történettanítás az állatvédelem szolgálatában» című értekezését illeti, elégnek vélem az olvasót a «Zeitschrift für Erziehung und Unterricht. Herausgegeben von M. Schmidtbauer in Schwanenstadt» című havi folyóiratnak 1887 május 1. megjelent 2. számára figyelmeztetni, mely a 2—4. lapon Peter értekezését bőven ismerteti.

III. OSZTRÁKORSZAGBAN.

Ausztriában már a negyvenes évek végén s az ötvenes évek elején akadtak az állatvédelemnek buzgó apostolai. Névszerint a következő, állatkínzás elleni, műveket említem meg:

1. «Erzählungen des Pfarrers von Kirchthal. Verfasst von Wilhelm Podlacha. Wien. Beck. 1848.»

2. «Kindergeschichten über die Thierquälerei. Verfasst von Heinrich Reizenbäck. Wien. Auer. 1855.»

3. «Seid Menschen und schützet die Thiere. Von O. Kannegiesser. Vom Wiener Thierschutz-Vereine gekrönte Preisschrift.»

4. «Ueber die moralischen und praktischen Grundelemente der Thierschutzbestrebung. Ein Wort an die Gebildeten aller Stande. Von Ferdinand Laban. Wien. 1879.»

5. «Lehrreiche Erzählungen aus der Thierwelt, oder Blicke in das Leben der Thiere. Verfasst von Dr. Anton Jarisch, Weltpriester. Zweite Auflage. Wien. 1853.» A nemes célt, melyet e könyv derék szerzője magának kitűzött, a verses «Előszó» első versszaka így hirdeti:

Liebe Kinder!
Manch' Geschichtchen sollt Ihr lesen
In dem kleinen Büchlein hier,
Von der Schöpfung schöner Wesen,
Sonderlich vom *lieben Thier*.
Will Euch zeigen, wie gar prächtig

Gott, der Herr, die Welt gemacht,
Leset alles recht bedächtig,
Freuet Euch der Schopfungspracht!
Will in Eure Herzen legen
Zarte Liebe zu den *Thieren*,
Menschlich *Mitleid* in Euch regen,
Und die kleinen Herzen rühren,
Dass Ihr schon in jungen Jahren
Lernt mit Thieren sanft verfahren.
Lernt, wie herzlos, sündhaft sei
Die Thierqualerei.

A verses «Vorrede» így végződik:

Fänd't Ihr Freude an der Thiere Qual,
Hättet Ihr ein Herz von Stahl.
Aber nein, das könnt Ihr nicht,
Liebvoll ist Eu'r Angesicht,
Liebvoll ist nach Kinderart
Euer Herzchen sanft und zart.
Drum gelobt, Ihr zarten Seelen:
Niemals woll'n wir Thiere quälen!
Ewig fern von unserm Leben sei
Die Thierqualerei!!

A 37. lapon így szól a szerző: «Besonders aber finden wir die Thierqualerei unter Land- und Fuhrleuten, die ihr Zugvieh oft erbarmunglos plagen, schlagen, ja zu Tode qualen. — Herzlose Menschen! Zum Danke, dass ihnen ihr Vieh Aecker bauen hilft, sie nährt und ihren ganzen Feldbau erhält, ihre Lasten zieht, ja ihr Reichthum ist, qualen sie es schonungslos. Das Herz blutet einem, wenn man solche Grausamkeiten sieht.» («De főképen a falusi emberek s a fuvarosok között találjuk az állatkinzást; ezek vonó-állatukat gyakran könyörtelenül zaklatják, verik, sőt halálra is kinozzák. — Szivtelen emberek! Köszönetül, hogy barmaik a földet mívelni segítik, hogy őket táplálják s egész mezei gazdaságukat fóntartják, terheiket húzzák, sőt gazdagságukat képezik, kiméletlenül kinozzák azokat! Vérzik az embernek a szive, ha ily kegyetlenségeket lát.») A 164. lapon a szerző e szívből jövő szívhez szóló szavakat mondja: «Thierquäler, welch hartes Herz musst Du haben, weisst Du nicht, dass das Thier so, wie Du, den Schmerz fühlt! Sein Leib ist dem deinen ähnlich, ein staunenswerthes Werk der Allmacht. Wer erlaubt Dir ein solches Werk ohne Ursache zu zerstören? Kannst Du es vor deinem Herrn verantworten, der Dir blos einen vernünftigen Gebrauch erlaubt? — Thierquäler, welch hartes Herz musst Du haben, wenn Dich der Schmerzensschrei, das Krümmen und Zittern, der bittende, ängstliche Blick des armen gequälten Thieres nicht rühren kann?! — Thierquäler, welch hartes Herz musst Du haben,

wenn Du dem Thiere seine Anstrengung, seine Arbeit, die es für Dich verrichtet, mit schmalem Futter und herzlosen Schlägen vergiltst? Thierquäler, welch hartes Herz musst Du haben, wenn Du in dem Schmerzensschrei deines Thieres wohl gar Freude findest.

Wer herzlos arme Thiere quält,
Dem sicher auch die Nächstenliebe fehlt;
Qualt er die Thiere ohn' Erbarmen:
Verstösst er sicher von der Thür den Armen.»

(«Állatkínzó, mily keménynek kell szívednek lennie, ha nem tudod, hogy az állat a fájdalmat épen úgy érzi, mint te! Teste a tiedhez hasonló, a mindenhatóság bámulatos műve. Ki engedi meg neked, hogy ily művet *oktalanul* semmivé tégy? Igazolhatod-e ezt Urad előtt, ki csak *okszerű* használatát engedi meg? — Állatkínzó, mily keményszívűnek kell lenned, ha a szegény gyötört állatnak jajkiáltása, görnyedése és remegése, kérő, aggodalmas pillantása meg nem indíthat! — Állatkínzó, mily keményszívűnek kell lenned, ha az állatnak a fáradalmát, a munkáját, melyet érted végez, sovány abrakkal és szívtelen ostorcsapásokkal jutalmazod! — Állatkínzó, mily keményszívűnek kell lenned, ha az állat fájdalmas kiáltásában tán még gyönyörködöl is! — Ki szívtelenül szegény állatokat kínoz, annál bizonyára a felebaráti szeretet is hiányzik; ki az állatokat könyörtelenül kínozza, az bizonyosan a szegényt is elűzi küszöbétől.») A 169. lapon az állatkínzás következményeiről így szól: «Man kann Eltern, Lehrer, Hausherren, Kinder und Dienstleute, so besonders Fuhrleute und alle, welche mit Thieren umzugehen haben, nicht genug vor der Thierquälerei warnen, und ihnen nicht genug die traurigen Folgen solch unmenschlichen Verfahrens ans Herz legen. Bedächten doch Alle wenigstens Folgendes: *a)* Durch Thierquälerei wird der Mensch *roh, gefühllos*, so dass er nicht selten ebenso seine Mitmenschen peinigt. Eltern, die Ihr solche Hartherzigkeit bei Euren unverständigen Kindern ungestraft lasst oder vielleicht gar (das wäre wohl entsetzlich!) dazu lächelt, bedenket Ihr nicht, dass Ihr dadurch *Eure eigenen Qualer erzieht?* Tausend und tausend traurige Beispiele zeigt uns das Leben, dass solche Kinder, die in ihrer Jugend ungestraft Thiere quälten, im Alter ebenso *gegen ihre Eltern* verfuhren, abgesehen davon, dass sie auch gegen andere Mitmenschen sich als rohe, zank- und streitsüchtige Menschen betrugen. *b)* Durch Thierquälerei versetzt sich der Mensch selbst in *tausenderlei Gefahren;* denn das arme Thier, das sich auf keinerlei Weise helfen kann, gebraucht dann seine ihm von Gott gegebenen Waffen gegen seine Quäler. Mancher Bauer wurde schon von seinem eigenen Ochsen todt gestossen, von seinem eigenen Pferde erschlagen, von seinem eigenen Hunde zerfleischt. Oder die Thiere verfallen in die gefährlichsten Krankheiten. Welch Unheil ist schon durch tolle Hunde, cholerische Pferde angerichtet worden! — Welch ein Unsinn ist es Thiere durch übermässige Anstrengung zu quälen! Setzen sich solche Menschen nicht in Gefahr, dass das Thier augenblicklich todt niederstürze, dass ihm etwas zerspringe, und sie es dann

abstechen lassen müssen? Welchen Nutzen haben sie dann?» («Szülőket, tanítókat, háziurakat, gyermekeket, cselédeket, s így különösen fuvarosokat és mindazokat, kik állatokkal bánnak, nem lehet eléggé az állatkínzástól visszariasztani s ily embertelen eljárásnak szomorú következményeit szivökre kötni. Vajha mindnyájan legalább a következőt gondolnák meg: *a)* Állatkinzás által az ember *durva, érzéketlen* lesz, úgy hogy nem ritkán embertársait is épenúgy gyötri. Szülők, kik ily keménysziviiséget még fejletlen értelmű gyermekeiteknél büntetlenül hagytok vagy talán épen (ez valóban iszonytató volna!) még mosolyogtok is rajta, nem gondoljátok-e meg, hogy ez által saját magatoknak kínzókat neveltek? Sok ezer példát mutat nekünk az élet arra nézve, hogy oly gyermekek, kik fiatalságukban büntetlenül állatokat kínoztak, mint felnőtt emberek épen úgy bántak szüleikkel is, eltekintve attól, hogy más embertársaik iránt is durva, civódó és patvarkodó emberekként viselkedének. *b)* Állatkínzás által az ember magát ezernyi veszedelmekbe dönti; mert a szegény állat, mely sehogysem segíthet magán, kínzói ellen ekkor Istentől kapott fegyvereit használja. Hány parasztot döfött már agyon saját ökre, hányat rúgott meg halálosan saját lova, hányat marcangolt össze saját kutyája! Vagy az állatok veszedelmes betegségekbe esnek. Mennyi vészt okoztak már dühös ebek, felbőszült lovak! — Mily esztelenség, az állatokat szerfeletti erőtetés által gyötörni! Nem teszik-e ki magokat az oly emberek annak, hogy az állat hirtelen felfordul, vagy hogy valamije megszakad, minélfogva agyon kell ütni? Mi hasznok van akkor?») Ennyit mutatványul dr. Jarisch derék könyvéből.

Hogy az állatkínzás ellen ily lelkesen harcoló s az állatokat ily derekas ervekkel védelmező munka nem aratott sikert, a mennyiben Osztrákországban az állatokkal való bánásmódot illetőleg még mindig annyi szívtelenség, annyi durvaság, annyi erkölcsi vadság tapasztalható: annak oka véleményem szerint az, hogy az osztrák-német általában véve nem oly művelt s ennélfogva nem is oly könyvolvasó, mint az éjszaki német, úgy hogy Jarisch könyvének is, habár Bécsben jelent volt meg, inkább Németországban, mint Osztrákországban akadt olvasója.

Hogy az osztrák iskola, mely eddig az állatvédelemmel édes keveset törődött, a zsenge ifjúság fogékony szívében az állatok iránt *szelidebb* érzelmeket keltsen: ezért küzd most egy új tanügyi folyóirat («Zeitschrift für Erziehung und Unterricht»), melynek szerkesztője (Schmidtbauer M.) az 1887. április 1. megjelent első számban (a 4—5. lapon) a többi közt így szól: «Man wehrt heutzutage der Rohheit bei unserer Jugend mit allen Mitteln, in der Schule mit Wort und Lehre, zu Hause mit Ruthe und Stock, und siehe da, eine Besserung ist kaum merkbar, — die Verwilderung des Menschen schreitet fort. — Möchte man dafür lieber die Kleinen mit zarterer Hand behandeln, streiche man auch bei der häuslichen Erziehung jeden rohen Act eines Zornausflusses aus dem Disciplinar-Arsenal, erziehe man mit Liebe, dann hat auch die Schule ein leichtes Nachgehen mit der gleichen Himmelsleuchte, mit der Liebe nämlich. Wecke man obendrein

in unserer Jugend das Mitleid mit der Thierwelt.» («Mainap az ifjúság durvasága ellen minden eszközzel működnek, az iskolában szóval és tanítással, otthon vesszővel és bottal, s ime, javulás alig vehető észre, — az ember elvadulása előre halad. Vajha e helyett a kicsinyekkel inkább *szelídebb* kézzel bánnának, vajha a fegyelmi-fegyvertárból a haragkitörés minden durva tényét a házi-nevelés is kiküszöbölné és *szeretettel* nevelne: akkor az iskola könnyen követhetné ugyanazon mennyei lámpával, t. i. a szeretettel. Azonfölül ifjúságunkban az állatvilág iránti *könyörület* is fölkeltendő.») A szerkesztő erre Lessing-nek következő arany szavait idézi: «Der mitleidigste Mensch ist der beste Mensch zu allen gesellschaftlichen Tugenden, zu allen Arten der Grossmuth der aufgelegteste. Wer uns mitleidig macht, macht uns besser und tugendhafter.» («A legkönyörületesebb ember minden társadalmi erényre a legalkalmasabb és mindennemű nagylelkűségre a legkészségesebb ember. Ki minket *könyörületesekké* tesz, *jobbakká* és *erényesebbekké* tesz minket.») Ennyit ismertetésül! Ohajtjuk, hogy a szerkesztőnek nemes fáradozását a *valódi humanismus* terén siker jutalmazza.

IV. MAGYARORSZÁGBAN.

«In Deutschland, namentlich aber in Norddeutschland, wo die Polizei ein wachsames Auge für die Behandlung der Thiere hat, sind die Bestrebungen für den Thierschutz schon mehr in's Volk gedrungen, was man auf jedem Wochenmarkt beobachten kann. Minder gut ist Süddeutschland damit bestellt, am schwächsten Baiern, und in Oesterreich steht es trotz dem Bestehen vieler Schutzvereine noch recht schlecht mit der Behandlung der Thiere, *von Ungarn gar nicht zu reden, wo neben so mancher Rohheit und Barbarei auch die barbarische Rohheit in der Behandlung der Thiere nicht fehlt.* Aber selbst in der Hauptstadt Wien kann man fast jeden Tag die Beispiele der rohesten Thierquälerei auf der Strasse auflesen.» Magyarul: «Németországban, névszerint pedig éjszaki Németországban, hol a rendőrség éber szemmel kiséri az állatokkal való bánásmódot, az állatvédelemre vonatkozó törekvések már jobban hatottak a nép közé, a mit minden heti-vásáron észre is lehet venni. Kévésbbé jól áll a dolog déli Németországban, legkevésbbé Bajorországban, és Osztrákországban a sok védőegyesület dacára* még nagyon roszul áll a dolog az állatokkal való bánásmódot illetőleg, *Magyarországról nem is szólva, hol sok egyéb durvaságon és barbárságon kívül az állatokkal való barbár durvaságú bánásmód sem hiányzik.* De magában a fővárosban, Bécsben, is gyüjthetni majdnem mindennap az utcán a legdurvább állatkínzásnak példáit.» Így szól általában s így itél, ime, a többi között rólunk is a következő füzetke: «Mensch und Thier. Ein thierfreundlicher Beitrag für die menschliche Behandlung der

* «Wiener Thierschutzverein», melynek havi folyóirata: «Der Thierfreund»; — «Grazer Thierschutzverein»; — «Thierschutzverein von Galizien», stb.

Thiere. Von H. S. Nebst einem Anhang über den Begriff «Reissende Thiere. Von demselben Verfasser. Zweite Auflage. Wien. Verlag von Hermann Sallmayer.»

«Az állatokkal való *barbár durvaságú* bánásmód sem hiányzik» nálunk, mondja az említett füzetke. — Igazat szól-e? Fájdalom, igazat! — Halljuk csak, mit mond a nálunk úton-útfélen gyakorolt kebellázító állatkínzásról egy tudós hazánkfia, Herman Ottó. «Ezek után engedjék meg nekem, hogy saját környezetünkből, fővárosunk forgalmából néhány vázlatos képet fölmutathassak. Ugyan menjenek, kérem, s méltassák figyelmökre a közönség szolgálatában álló lovas kocsik állóhelyeit s nézzék meg azokat az agyoncsigázott, formájukból kivett, reszketeg párákat! Kora reggeltől szakadó éjszakáig a nap hevenek, az idő minden viszontagságának odadobva, a képzelhető legroszabb talajra állítva, azon hajtva, s oly patkolás mellett, mely a legerőteljesebb állat lábát is bámulatosan rövid idő alatt múlhatatlanul tönkre teszi, ki vannak szolgáltatva a legtöbbször értelmetlen és szívtelen kocsis kínzásának. Az indításnál vág az ostor, a zabla hátrarántja a már amúgyis erőtlen állkapcsot s azok a térdben meggörbült, merev lábak kínosan kapálódznak, mert járásról már szó sincsen. — Ugyan nézzenek oda az építkezések tájára, a fahordás, kövezési munkálatok körül, hogy azok a legtöbbnyire vén, vak, daganatos párák hogyan terheltetnek meg, hogyan kényszeríti őket az ostor boldogvége, a lőcs, a kapanyél, hogy egész nagy halmokon át rángassák azt az esetlen szekeret! Hát még az a régi kocsisbabona vagy hagyomány, melynek tanítása szerint a vak ló jobban húzza a terhet, s mely arra viszi azokat az oktalan embereket, hogy a szegény állat szemét tüzes vassal megközelítik azaz: megvakítják! — Fáradjanak csak, kérem, egyszer a majorságpiacra! Összekötözött lábbal, a verőfénytől forró kövezetre oda vannak dobva a szomjúság és hőség miatt lihegő rucák, csirkék, ludak, stb. — Elindúl a pecér, hogy a gazdátlan, jeltelen ebeket összefogdossa. Fényes nappal végzi munkáját. ám nézzenek oda, mint követi a gyermekraj, mint ujong, nevet az esetlen hurkon kínosan vergődő állat erőködésén. Pedig bizony nem mulatság és bizony nem gyermeknek való iskola! — Tekintsenek oda a vasutak és gőzhajók rakodóinak tájára, a mikor messze vidékről fogyasztásra szánt borjúk érkeznek. Gúzsba kötve ott hevernek félnapokig minden viszontagságnak áldozatul dobva. Már pedig az eladónak tudnia kellene, hogy ily kínzás folytán az állat súlyban veszt, mert minden erőködés és erőszak izmot apaszt, tehát a haszon is apad. — Hát még a madárpiac! Hát még a fészkelés! Mihelyt a madársereg érkeznek, hogy erdőn, mezőn fészket rakjanak, végezzék hasznos munkájokat s gyönyörködtessék a természet igaz barátját, már hálóba, csapdába, lépre kerűlnek s árúba bocsáttatnak a madárpiacon; azok, a melyek mégis fölépítik fészköket, — szívtelen fészekrablók hatalmába esnek. És azokat a pelyhes, véres-tokos, gyámoltalan kis porontyokat ott látjuk a madárkereskedések nagy kalitkáiban elcsenevészve, csipogva, kerekre nyilt ijedező szemekkel, hogy megfájul a szívünk belé.» (L. «Védjük az állatokat. A budapesti állatvédő egyesület kiadványa. Szerkesztette Herman Ottó. Budapest. 1882.» a 8—12. lapon.)

védelmére kelni s a tanuló-ifjúságnak szivében az állatok iránt a nyájasság és szelidség bajvirágait ápolni és növelni. E szép hivatást az emlitett nyelvek tanárai részint ugy teljesíthetik, hogy több ízben oly szemelvényeket is olvastatnak, magyaráztatnak, tárgyaltatnak az iskolában, melyek nekik annak fejtegetésére is szolgáltatnak alkalmat, hogy mely indító-okokból kell az állatokkal szeliden bánni; részint úgy, hogy időnkint oly írásbeli dolgozatokat adnak föl a tanulóknak, melyekből az állatkinzásnak aljas és nemtelen, szívtelen és esztelen volta épen úgy kitűnik, mint az állatokkal való szelíd bánásmódnak szüksége és kötelessége. E szó- és írásbeli fejtegetéseknél a következő legyen irányadó:

Az embernek kötelessége testének fentartása végett eledelről, ruházatról és lakásról gondoskodni. Mennyire meg volna azonban e gondoskodás nehezítve, ha állatok nem volnának! Mennyire pangana a földmívelés, ha ekét-húzó barmaink nem volnának! — Gyapjúszövetből ruhát, bőrből lábbelit nem viselhetnénk, ha az állatok nekünk a hozzá való gyapjat és bőrt nem szolgáltatnák. Az épületfának és épületköveknek szállítása mennyi bajjal járna gyakran, ha vonó-barmaink nem volnának. Mily szomorúak volnának ligeteink és berkeink, ha ott a madarak énekét nem hallhatnók! — Az állat ennélfogva az embernek nagy jótevője, úgy hogy nem köszönhetjük meg eléggé a Mindenhatónak azt, hogy az állatokat hasznunkra és gyönyörködtetésünkre teremtette. De hogyan róhatnók le ezért hálánkat a Teremtőnek jobban, mint hogyha az állatokat nem kínozzuk? mint hogyha az állatokkal, mint Istentől kedvünkért teremtett lényekkel, kiméletesen, szeliden bánunk? — Ezért kel már az ó-szövetség is az állatok védelmére megparancsolván, hogy a hetedik napon az állatot is kell pihentetni, hogy a mezőn eltévedt barmot haza kell vezetni tulajdonosához, hogy a teher alatt összeroskadt szamarat föl kell segíteni, hogy a nyomtató ökörnek nem kell bekötni a száját, hogy a madárfészket nem kell bántani, hogy az állaton könyörülni kell. («Az igaz gondját viseli barmainak is; de az istentelen szíve kegyetlen.» Salamon «Példabeszédei» 12, 10.) stb.[1]

Arra is figyelmeztesse a tanár a tanulót, hogy az emberhez az állat legközelebb áll, mely épen úgy érzi a fájdalmat mint az ember; hogy az, ki az állaton könyörül, jó szivű lesz embertársa iránt is, míg ellenben az, ki mint gyermek állatokat kínoz, felnőtt korában embereket fog kínozni. «Wer sich der Thiere erbarmt, zeigt ein gutes Herz und wird nie die Menschen hassen, wer aber schon als Kind die Thiere quält, wird in seinem später Alter ein Peiniger der Menschen.[2]

[1] Arra nézve, hogy mit mond a biblia az állat rendeltetését s életét és az állatvédelmet illetőleg, különösen a következő (76 lapra terjedő) füzetet ajánlom a tanárnak: «Zoophilus. Biblische Studien über Thierbestimmung, Thierleben und Thierschutz. Von Emil Knodt, Pfarrer. 1881.» (Rudolstadt in Thüringen. Verlag von H. Hartung u. Sohn.)

[2] «Katechetisch-homiletisches Repetitorium. Von J. E. Schmid, weiland Katecheten der Mädchenschule zu Salzburg. Fortgesetzt von P. H. Schwarz. Schaffhausen, 1862.» l. a negyedik kötet 341—345. lapján.

Ne mulaszsza el a tanár a tanulóval azt is megértetni, hogy az embernek az állatok iránt is vannak kötelességei, sőt még a növények iránt is; minthogy minden a világon *kölcsönösségen* alapszik, melynélfogva az ember egyúttal maga iránt kiméletlen, midőn az állat vagy növény iránt kiméletlen, és egyszersmind magának tesz kárt, midőn az állatnak vagy növénynek kárt okoz. Ezt a tanár bővebben így fejtegetheti:

Midőn az ember erdőt pusztít, fákat irt oktalanúl, kiméletlenül, magának és utódainak is kárt tesz; mert az oktalan erdőirtásnak, a kiméletlen fapusztításnak káros következménye az, hogy a fahiánynyal csakhamar *vízhiány* is beáll, melynél fogva a legtermékenyebb vidék is rövid idő mulva kopár lesz. A hol tehát az ember a mező, rét, erdő iránti kötelességeit nem teljesíti, ott saját érdeke ellen cselekszik, saját jóllétét veszélyezteti. — S így van ez az állatokat illetőleg is. A hol az állattenyésztés hanyatlik, ott az emberek jólléte is csökken, mert a mint az állat az ember kedvéért van, úgy van viszont az ember az állat kedvéért. Ha az ember így szól lovához: «Te arra való vagy, hogy rajtad lovagoljak, hogy terhemet húzd», a ló viszont így szól nyihogva: «Te pedig arra való vagy, hogy engem megabrakolj, megvakarj, nekem istálót építs, mely engem az idő viszontagságai ellen óvjon, hogy mindenképen *jól* bánj velem, ha azt akarod, hogy sokáig vehesd hasznomat.» — A barom bőgve, a sertés röfögve, a juh bégetve így szól az emberhez: «Ha nem táplálsz és ápolsz minket kellőképen, ha nem bánsz velünk jól, akkor sovány húst, kevés zsirt, rosz gyapjat kapsz. A mint te nekünk, úgy mi neked!» — A madarak énekelve így szólnak az emberhez: «Ha minket szivtelenül üldözesz, ha fészkeinket kirablod, akkor elveszünk, pusztulunk, minek következtében a férgek és bogarak megeszik fáid leveleit, virágait, gyümölcseit, valamint a földek vetéseit is.» — Az állatoknak e beszédeiből a következő igazságok folynak: «Minél kiméletesebben bánunk igavonó állatainkkal, annál tovább vehetjük azoknak hasznát; minél kiméletesebben és jobban bánunk azokkal, a melyeket tápláléknak szánunk, annál jobb és annál egészségesebb lesz e táplálék; és minél jobban gondozzuk azokat, a melyeket a magunk gyönyörűségére tartunk, annál tartósabb lesz gyönyörűségünk is.»* — Ne bánjunk tehát roszul, kegyetlenül azon állatokkal, melyek nekünk hasznosak; de még a kártékony állatokon se kegyetlenkedjünk; pusztítsuk, ha szükséges, de kegyetlenül még velök se bánjunk; mert a kegyetlenség emberhez, legalább a vérengző vadállat fölé emelkedett emberhez nem méltó. «Für alle die grossen Wohlthaten, die dem Menschen durch die Thierwelt zu Theil werden, soll er an ihr nicht zum grausamen Tyrannen werden. Darum behandelt die Thiere nach ihrer Nützlichkeit und Schädlichkeit, aber seid auch gegen schädliche nicht grausam. Tödtet sie, aber martert sie nicht. Gegen alle Thiere aber, die unserem Leben förderlich oder angenehm sind, die

* «Védjük az állatokat. A budapesti állatvédő-egyesület kiadványa. Szerkesztette Herman Ottó. Budapest. 1882.» l. a 8. lapon.

uns Nutzen bringen oder Freude machen, soll der Mensch freundlich sein und der Menschheit werth, denn auch durch den *Thierschutz* beweisen wir unsere *Menschlichkeit.*»*

Tanulmányomat nem fejezhetem be jobban és szebben, mint Herman Ottó következő szavainak idézésével: «Korunk anyagias irányzata túlhajtásaiban az önzésnek oly nemét kezdi nagyra növeszteni, a melyet az, kinek szíve meleg, csak aggodalommal nézhet. A barátság, a részvét, a jótékonyság számító kezd lenni; a szívek kihülnek, eltávolodnak egymástól; sőt a házi tűzhely melege is megfogyatkozik: — — a gyermekvilág az ártatlanság igazi korában korán érik és számítóvá kezd válni. S a modern nevelésnél sok jut az észnek, de vajmi kevés a szívnek, a kedelynek! Nekünk el kell vinnünk a szeretet, az irgalom eszméit a család tűzhelyéhez és be az *iskolába;* be kell vinnünk *oda* az *állatvédelem* eszméjét is! A gyermek, mely általunk vezéreltetve fölismeri, hogy az állat hasznos és az ember szeretetére s irgalmára is méltó lény, szivében föl fog melegedni, érzelmei nemesbülni fognak s e talajból majd kihajt a virágok virága: a tiszta emberszeretet is. E nyomon haladva megérhetjük azt, hogy a szívok szerint jó emberek száma nem lesz oly kétségbeejtően kicsiny, mint a milyen ma. Mindennel valóban élő hatást kell gyakorolnunk a még romlatlan s épen azért még fogékony gyermeki szívre, minden széppel és nemessel, hogy az ott meggyökerezzék, megerősödjék s kitartson a szív végső dobbanásáig.»

***

Hadd mondjam el végül, hogy mi késztetett engem e tanulmányra!

Én, ki mint nagy gyermekbarát Krisztus-nak e mondását: «Hagyjátok a kisdedeket hozzám jőni, mert ilyeneké a mennyek országa!» valamennyi nagy, fönséges, isteni mondása között a legnagyobbnak, legfönségesebbnek, legistenibbnek tartom, szeretek gyermekek között forgolódni s őket — pædagógiai tapasztalatok szerzése végett — játékaikban épen úgy, mint komoly foglalkozásaikban megfigyelni. Így történt, hogy nem régen sajátságos gyermekjátéknak lettem szemtanúja. — Egy asztal körül vagy fél-tucat 9—11 éves fiúgyermek sürög-forog. Az asztal valóságos csatatérhez hasonlít. Agyonnyomott legyeknek egész hekatombája hever rajta; sebesültek, t. i. szárnyaiktól megfosztott s ezért csakis ügyetlenül ugrándozni tudó, de röpulni már nem tudó legyek sem hiányoznak. — «Mit mívelnek magok itt?» kérdezém a fiúkat. «Játszunk!» volt a felelet. — «Hogy-hogy?» kérdem fejcsóválva. — «Hát úgy», válaszolá Ernőke, «hogy Albert legyeket fog, melyeknek azután én kitépem szárnyaikat, hogy el ne röpülhessenek; erre a többi fiúk ezeket az asztalon heverő papirszelvényeket itt viaszszal a legyek hátára ragasztják, a mire azután a legyeket szabadon bocsátják és az asztalon mászkálni hagyják, és —

* «Mensch und Thier. Ein thierfreundlicher Beitrag für die menschliche Behandlung der Thiere. Von H. S. Wien.» l. a 12. lapon.

kész a mulatság!» — «Hát az a sok összenyomott légy miért hever itt az asztalon?» kérdezém erre. — «Hát, hát azert», mondá kissé megzavarodva Ernőke, «mert a viasz nem akar ám minden legyre ragadni; sokszor a viaszt, hogy ragadjon, nagyobb erővel kell a légy hátára nyomni, s ekkor bizony gyakran megesik, hogy a légy nem állja ki a nyomást. Ez összenyomott legyek itt tehát olyanok, melyeknek hátára a viasz sehogysem akart ragadni.» — «Értem, nagyon is értem», mondám komolyan, mire a legyek hátára viaszt ragasztó fiúk egyikét megragadám s egyik kezemet laposan mellére, másik kezemet pedig laposan hátára illesztvén össze kezdém nyomni, elejénte gyöngén, utóbb nagyobb erővel, míg nem végre Lacika (úgy hívták a fiút) jajgatni kezdett. — «Úgy-e fáj?» kérdém egyúttal abba hagyván a nyomás kiserletét; «hát azt gondolja-e, Lacika, hogy a legyeknek az a nyomás, melynek következtében, — mint az asztalon itt szanaszét heverő legyek tetemei bizonyítják, — gyakran még életöket is elvesztik, nem fáj? — — Erre Ernőke felé fordúlván megragadám egyik karját és rángatni kezdem, elejénte gyöngén, azután mindig erősebben, mindaddig, míg «jaj!»-t nem hallatott. «Kérem szépen, ne rángasson, hiszen kiráncja karomat!» mondá esdekelve Ernőke a hangos «jaj!» után. — «Ne féljen attól, Ernőke! Hogy is tudnám ily példás viseletű s kitűnő szorgalmú tanulónak a karját kiráncani! Karja helyett ezennel csak egy hajszálát ráncom ki. Így ni! Fájt-e?» — «Fájt; nem nagyon, de fájt», volt Ernőke válasza. — Ugy-e bár? Lám, egy hajszálnak a kiráncása is fáj, hát hogy ne fájna még pedig százszorta jobban egy szegény állatkának az, ha valaki szárnyait tépi ki? — Ily kegyetlenség nem csak fájdalmat okoz az illető szegény állatnak, hanem hosszú kínlódás után vesztét is okozza, mert többé nem röpülhetvén s ennélfogva meg nem kereshetvén azt, mi életének föntartásához szükséges, éhen kell neki elvesznie.[1] Egy szóval kegyetlen játékot űznek magok itten (— mondám szigorú arccal —). Nem is játék az, hanem valóságos állatkínzás!» — «De kérem szépen (mondá ekkor mentegetőleg Albert), a «Hasznos Mulattató» című ifjúsági lap e légyjátékot nem csak nem roszalja, hanem még ajánlja is.» — «Az lehetetlen! Azt nem hihetem!» mondám határozottan. — «De igaz, kérem. Mindjárt megmutatom az illető számot.» E szavakkal Albert könyvszekrényéhez siet és kiveszi abból a «Hasznos Mulattató» 1886. évi folyamát, melynek 157. lapján (a 17. füzetben) szorúl-szóra ez áll: «Papiralakot sétáltatni. Egy darab papirt kétszeresen össze kell hajtani s madarat vagy egyebet vágni belőle; ezután ragasszunk hozzá viaszszal[2] egy legyet, de úgy, hogy épen a papiralak közepébe jöjön,

[1] L. Knodt Emil, plébános, «Klagen der Thiere» című füzetének 17. lapján a «Die Fliege ohne Flügel» című olvasmányt, továbbá dr. Jarisch «Lehrreiche Erzählungen aus der Thierwelt» című könyvének 179. lapján a «Lorchen und die verstümmelte Fliege» című verset.

[2] Ugyan milyen legyen e viasz? Forró-e és lágy, mely a szegény légynek a hátát is megégesse, vagy pedig hideg és kemény, melyet fájdalmat okozó nyomás nélkül a légyre ragasztani nem is lehet?

s ekkor ez az asztalon mozogni fog. Ez igen mulatságos (valjon!?) mutatvány, különösen ha 6—7 különféle alak mozog összevissza egyszerre (vagyis: ha mennel több legy vergődik, kinlódik összevissza egyszerre).»

Ily szívrontó mulatságot, ily állatkínzást «en miniature» ajánlgat, ime, a magyar tanuló-ifjúságnak a «Hasznos Mulattató».[1] — — Ezt nem lehet elégge kárhoztatni, ha meggondoljuk, hogy (— a mint Jean Paul talpraesetten mondja —) a mindent személyesítő gyermek előtt az állat majdnem egy fokon áll az emberrel s ennélfogva a kis állatkínzóból idővel keményszivű, kegyetlen ember lesz;[2] — ha meggondoljuk, hogy az állatkínzás mintegy szülő-anyja az emberkínzásnak; — ha meggondoljuk, hogy a történelem tanúbizonysága szerint a legnagyobb vérszopók, az emberiség legkegyetlenebb zsarnokai fiatalságukban állatkínzásban gyönyörködtenek;[3] — ha meggondoljuk, hogy a gonosztevők statistikájából az derül ki, hogy a legtöbb gyilkos mint gyermek az állatok gyötrésében keresett mulatságot; — ha meggondoljuk, hogy igazán jó szív (— a mint az ember- és állatbarát, lord Erskine, mondja —) az állatok iránti könyörületesség nelkül nem képzelhető: — ha meggondoljuk, hogy igazi jó nevelés meg nem engedhet, annálkevésbbé ajánlhat állatkínzó mulatságot, állatgyötrő játékot; — ha meggondoljuk, hogy a gyermekkorában játék közben állatgyötréshez szoktatott ember később nem csak a szegény állaton nem fog könyörülni, hanem szegény embertársán sem: — ha végre meggondoljuk, hogy azok, kiknek zsenge szivét állatkínzó játékok által az állatvilág ellen megkeményitették, utóbb nem csak a szegény állatok irányában, hanem a szegény emberek iránt is szivtelenek lesznek és szegény embertársaikat illetőleg is (Herman Ottó kifejezését használva) a «*minél gyökeresebben kihasználni*» jelszót fogják követni.[4]

[1] «Der dritte Weg, sein Kind um alle die Freuden, welche ihm aus seinem Mitgefühl kommen könnten (mondja Palmers után dr. Schneider), zu betrügen, die Keime desselben schon zeitig zu ersticken, liegt in der Achtungslosigkeit und Lieblosigkeit, mit welcher die Eltern vor den Ohren der Kinder von andern reden, von denen zu schweigen, welche ihnen das Schauspiel der Härte oder ehelichen Zwistes geben. Damit *verwandt* ist die Gedankenlosigkeit, mit welcher man ihnen oft *Thiere* zu *Spiel* und *Qual* überlasst.»

[2] E tapasztalati igazságból indult ki a nagy Leibnitz, midőn «Projet de l'éducation d'un Prince» című (egy fejedelmi gyermek nevelésének eszményét közlő) művében óva int attól, hogy *állatkínzás* következtében a gonoszság, a keményszivűség, a káröröm a fejedelmi gyermek szivébe be ne fészkelje magát.

[3] Gondoljunk például a római birodalom legocsmányabb zsarnokainak egyikére, Domitianus-ra, ki trónra-lépése előtt *legyek* fogásában gyönyörködött, miért is a «*legyölő*» melléknevet kapta. «Er zog sich nun in die Villa Albana zurück, und brachte seine Zeit mit den nichtswürdigsten Zeitvertreiben zu, unter andern mit *Fliegenfangen*.» Funke: «Neues Real-Schullexikon. Zweiter Theil.» l. a 199. lapon.

[4] Hogy az emberkínzó az állatkínzónak szakasztott mása, azt a mindennapi tapasztalás bizonyítja. Az állatkínzó roszul tartja munkás állatát, hogy enuek föntartása neki mennél kevesebbe kerüljön; az emberkínzó szűken tartja munkásembereit, hogy munkájok neki mennél kevesebbe kerüljön; — az állatkínzó túlterheli állatát, hogy ennek erejét mennél gyökeresebben kihasználhassa; az emberkínzó túlterheli munkásait, hogy erejöket,

Vajha felszólalásom ne lenne olyan, mint a pusztában kiáltónak szava! Vajha a szívtelenül sanyargatott állatok védelmére irt szavaim visszhangra találnának iskoláinkban országszerte! «Ámen!» vagyis: «Ugy legyen!»

képességöket mennél inkább kihasználhassa; — az állatkínzó nem bánja, ha állata nem győzi a terhet, ha kidől, hiszen van még elég állat a világon; az emberkínzó nem bánja, ha munkásai nem győzik a munkaterhet, ha idő előtt kidőlnek, hiszen van éhező s ennélfogva a legterhesb munkára is vállalkozni kénytelen szegény ember még elég a világon! — Az állatkínzó és emberkínzó közti párhuzam, ime, tökéletes!

DE BIBLIOTECA